

MUZEJSKO DRUŠTVO IN ARHEOLOGIJA OD 1893 DO 1945

IVAN ŽIŽEK

Namen članka ni analiza arheološkega dela v okviru Muzejskega društva, ampak kronološki pregled prisotnosti arheologije v njegovem delovanju.¹ Je pa priložnost, da se ponovno spomnimo zaslužnih strokovnjakov, ki so približali vedenje o antični Poetovionii, njenih prebivalcih in njihovem delu, saj so si ti postavili na tem koncu Slovenije največje rimsko mesto pri nas. Pričujoči zapis pa je tudi spomin na vse brezimne arheološke kopače, restavratorje, risarje, saj bi brez njih arheologi kaj malo napravili.

Kronologija

1893 Gaupmann, Ott, Ornig in drugi ljubitelji starin ustanovijo Muzejsko društvo.

1894 V Zgodovinskem arhivu Ptuj je ohranjeno pismo Martina Vnuka, v katerem omenja grobove.

1895 Franc Ferik je izkopaval na Zg. Bregu in Zg. Hajdini in našel opeke z žigi legij, fibule, žare, koščene igle, novce, keramiko, *terro sigillato*, itd. Kohaut prevzame novce in fibule, ki so bili najdeni na Adelsbergerjevem posestvu na Štukih.

1896 Izkopavanje Franca Ferka na Zg. Hajdini in na Zg. Bregu. Kohaut prevzame novce in ostalo arheološko gradivo (pismeno spročilo F. Matjašiča z dne 26.8.).

1897 Ferik izkopava na Zg. Bregu in Zg. Hajdini. Iz tega leta imamo pismo Martina Vnuka o najdbah.

1898 Izkopavanje na minoritski njivi pri srednješkolskem centru, kjer so našli antično opeko in rimske novce. Oktobra Gurlitt na Sp. Hajdini odkrije prvi mitrej.

1899 Gurlitt preda Muzejskemu društvu najdbe, ki jih je izkopal prejšnje leto. Muzejsko društvo izkopava na Zg. Hajdini in Zg. Bregu ter Panorami.

1901 Gurlitt tega leta odkrije drugi mitrej na Sp. Hajdini, 50 metrov južneje od prvega. Rimske najdbe pri nekdanjem hotelu Ostberger – danes je tu hotel Mitra. Na Panorami so pri izkopavanju našli relief boginje Epone. Muzejsko društvo je izkopavalo tudi na Orni-govi njivi.

1902 V Dravi so našli rimske kamne, o čemer je v Zgodovinskem arhivu Ptuj ohranjen dopis. Društvo je obvestilo svoje člane o grobovih, ki jih je izkopal Martin Vnuk. Gurlitt pa je poslal pismo v zvezi z izkopavanji.

1903 V jeseni so izkopavali na Zg. Bregu južno od rimske ceste ter pri tem odkrili temelje stavb, fragmentiran mozaik, keramiko, ste-

klo, itd. Pri svojem delu so naleteli tudi na severni rob velikega kasnoantičnega grobišča. Gurlitt v pisnih obvesti društvo o izkopavanjih.

1904 Nadaljevanje izkopavanja na Zg. Bregu. Decembra so tu našli oltar, posvečen bogu Drave – Dravus Augustus. Na področju kasarne so na mestu kasnejšega oficirskega paviljona raziskali del ceste in del stavb ob njej.

1905 Veliko izkopavanje muzejskega društva pod vodstvom Viktorja Skrabarja na Zg. Bregu. Izkopali so temelje hiš, večjo količino drobnega arheološkega materiala, kanalizacijo, itd.

1906 Viktor Skrabar poroča o lončenih posodah s kačami. V zgodovinskem arhivu je ohranjen dopis o prenosu marmornega kamna iz zakristije cerkve sv. Martina na Hajdini v muzej.

1907 V poročilu Muzejskega društva za to leto beremo o izkopavanju na Vičavi in lociranju rimske ceste v Krčevini. Zgodovinski arhiv Ptuj hrani pogodbo Franca Ferka z lastniki zemljišč na Zg. in Sp. Hajdini, ki dovoljuje samo njemu izkopavati na tem področju pod vodstvom Martina Vnuka. Pogodba zajema tudi člen, da izkopavalec vrne zemljišče v prvotno stanje. Podobna pogodba je bila sklenjena tudi z lastniki zemljišč v Krčevini.

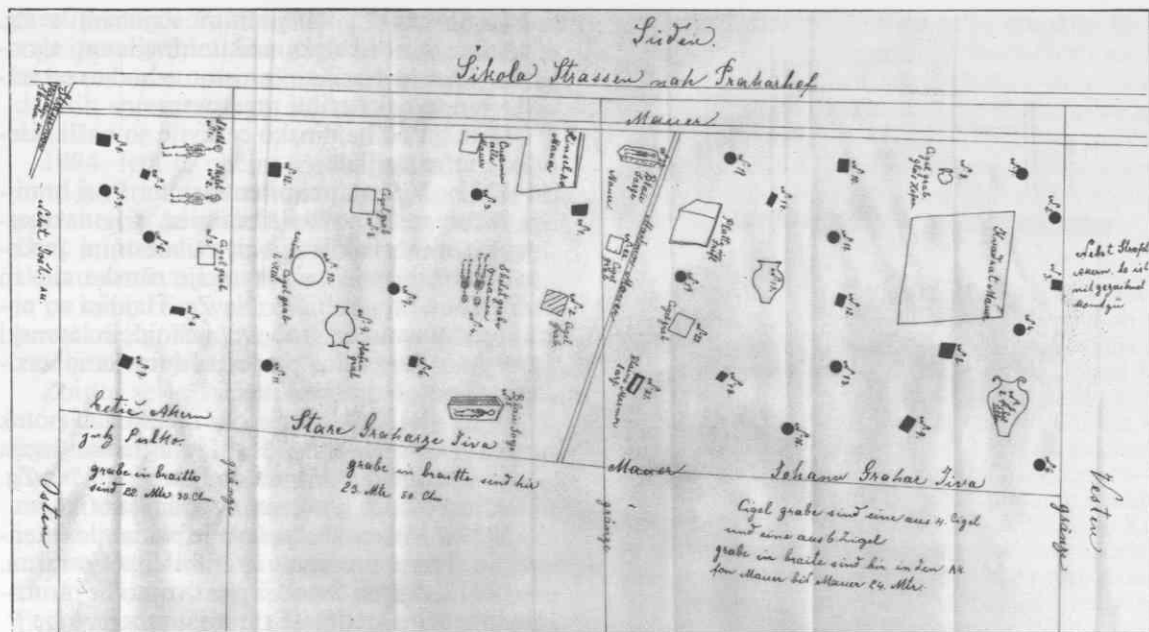
1908 Poročilo Muzejskega društva omenja izkopavanje rimskega grobišča na Zg. Bregu in rimsko vilo s hipokavstom.

1909 Viktor Skrabar odkrije staroslovansko grobišče na ptujskem gradu. Mihovil Abramič izkopava poznorimsko grobišče na Zg. Bregu. Na Zg. Hajdini, ob pragerski cesti, so našli žgane grobove, v katerih so bili: žare, vrči, oljenke, balzamariji, srebrn prstan, dva napisna kamna.

1910 Pri kopanju temeljev za šolo na Bregu so našli skeletne grobove, pri sv. Roku pa prazgodovinske črepinje. Društvo je poizkusno izkopavalo tudi na Vičavi.

1911 Poizkusno izkopavanje na Vičavi ter izkopavanje zgodnjeantičnega grobišča na Zg. Hajdini. Tega leta je Mihovil Abramič izkopaval na Panorami za grofa Herbersteina, ki je to delo tudi financiral.

1912 V Zgodovinskem arhivu Ptuj, hranijo situacijski načrt izkopavanj pri vojašnici na Vičavi, kjer so našli rimske zidove, dele kloake in cesto Celeia – Poetovio – Savaria. Na Zg. Hajdini so izkopali temelje grobnic in žgane grobove. Pri rušenju ograjenega zidu pri cerkvi sv. Ožbolta so našli naslednjo plastiko: Jupitrovo glavo, Ikarusa in leva.

Izkopavanja velikega antičnega grobišča na Hajdini 14.2.1889 (Franc Ferk, Martin Vnuk)

1913 Viktor Skrabar je tega leta odkril na Zg. Bregu ostanek rimskega mostu in fragmentiran napis iz Hadrijanovega časa. Odkril je tudi tretji mitrej, ostanke rimskih stavb in kasnoantične grobove. Balduin Saria je izkopaval na Panorami ter raziskal villo urbano s kopališčem, zidove stavb, itd.

1914 Walter Schmid Muzejskemu društvu poroča o svojem izkopavanju na Zg. Bregu. Od 26. julija do 15. avgusta je raziskoval tudi na Sp. Hajdini.

1915 Viktor Skrabar je raziskoval na Panorami kasnoantično grobišče.

1916 Sondiranje za tretjim mitrejem, kjer so našli temelje hiš in del kanalizacije.

1918 Walter Schmid je izkopaval zahodno od tretjega mitreja na Ornogovi njivi in na Sp. Hajdini, kjer je našel temelje horree.

1919 Tudi tega leta je izkopaval Walter Schmid, vendar dokumentacija ni ohranjena. V Zgodovinskem arhivu Ptuj je ohranjena njegova ponudba, da zapiske, ki so še pri njem, podari muzeju. Notar Winkler je izkopaval na Zupančičevi njivi jugovzhodno od ljudskega vrta ob rimski cesti.

1920 Na posestvu Pezdička na Sp. Hajdini so sondirali. Severno od cerkve sv. Ožbolta je bila odkrita rimska lončarska in opekarska delavnica, v gramoznici pri pokopališču v Rogoznici pa temelji antične stavbe.

1922 Viktor Skrabar je izkopaval v Skorbi.

1923 Ptujsko Muzejsko društvo je delavno praznovalo tri desetletja svojega delovanja. Na Ptujso so se zbrali od 1.-4. septembra na kongresu jugoslovanski arheologi, prišli pa so tudi gostje iz Avstrije. Eden najpomembnejših

sklepov je bil, da se izdela arheološka karta Jugoslavije.

1924 Na posestvu Mežnariča in Skrbinska so našli dva zgodnjeantična grobova.

1925 V Orešju pri Ptujso so odkrili grobove s konca 3. stoletja. zbirka se je množila z naključno najdenimi predmeti kot so: odtis geme, arhitektonski člen zgodnjekrščanske bazilike iz Havlekovne hiše, različni arheološki material s Sp. Hajdine (Senkovič) itd. Vincentič ponuja v odkup 800 rimskih novcev muzeju. Izkopavanje na vrtu za dominikanskim samostanom.

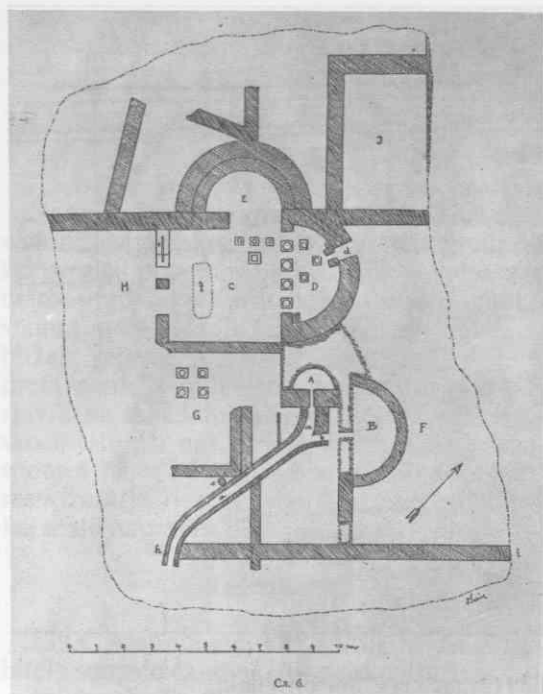
1926 Društvo je izdalo vodnik Poetovio Mihovila Abramića. Na vrtu Kravagne so našli rimsko cesto, opeke, keramiko...

1927 Mihovil Abramić je raziskoval kripto cerkve sv. Ožbolta in ugotovil, da so stene deloma zidane iz rimskih kamnov. Viktor Skrabar pa je na Dobnikovem vrtu na Sp. Hajdini odkril rimske ostaline treh gradbenih faz. Jeseni so delavci oblastne sadjarske drevnice ob vznožju Panorame odkrili ostanke ogromnega rimskega poslopja. Med ruševinami so našli vodnjak, katerega gornji del je izdelan iz enega kamna.

1928 Balduin Saria in Viktor Skrabar sta sondirala na dvorišču dominikanskega samostana in pred njim. Našla sta ostanke rimskih zidov, opek, keramike, novcev.

1929 Smodič na Zg. Hajdini pri šoli reši nekaj grobov, ki pripadajo velikemu zgodnjeantičnemu grobišču. Na Sp. Hajdini je bil najden depo rimskih novcev iz Konstancijevega časa.

1930 V Vidmu so našli nagrobnik stotnika legije VIII. Augustae. Postavitev drugega mi-

Izkopavanje term na Panorami leta 1913 (Balduin Saria)

treja v kripto cerkve dominikanskega samostana.

1931 Arheološka raziskovanja so se omejevala na slučajne najdbe: ob gradbenih delih za stavbo kmetijske hranilnice in posojilnice, grobovi na Zg. Hajdini, nekaj predmetov za Ornigove pristave, pred magistratom pa rimske opeke, nagrobnik in keramika.

1932 Pri adaptaciji hiše na Titovem trgu so našli starokrščansko oltarno menzo, ki so jo delavci razbili, keramiko, ter oltar posvečen Liberu in Liberi. V gramoznici na Zg. Hajdini so tega leta našli grobove iz zgodnje antike, na Zg. Bregu pa spodnji del rimskega nagrobnika z reliefom Romulusa in Remulusa.

1933 Pri kopanju gramoza na Zg. Hajdini delavci najdejo lepe vrče različnih oblik in velikosti, oljenko, ter dva pokrova z valovito ornamentiko, itd. Mihovil Abramič je izkopal južno od cerkve sv. Jurija in našel kapelo sv. Mihaela.

1934 Na Mestnem vrhu najdejo rimski nagrobnik Marcusa Titiusa Zosima, pri tretjem mitreju otroški grob z dvema zapestnicama, na Panorami bradato glavico, na prostoru bolnišnice pa preprost sarkofag, v katerem je bil odlomek male fibule in novčiča iz Konstantinovega časa.

1935 Walter Schmid je vodil velika izkopavanja na Sp. Hajdini, kamor je lociral forum. Na jugozahodnem pobočju Panorame so odkrili zidane grobove iz opek, obložene ter pokrite z rezanim kamenjem, odlomki starejših oltarjev in spomenikov. Muzejska zbirka

se je povečala z naključnimi najdbami z Zg. Hajdine (grobišče), kamnitimi fragmenti zgodnjekrščanske bazilike (prostor vzhodno od tržnice) in še nekaterimi predmeti.

1936 Pod hajdinsko cerkvijo so našli skledo iz terre sigillate.

1937 V Zgodovinskem arhivu Ptuj hrani računanje za Mihovila Abramiča, ki je izkopal na minoritskih njivah za mestnim pokopališčem, kjer je našel temelje rimske vile in poznoantično grobišče. Na Zg. Hajdini so našli zgodnjeantične grobove, v Stojncih latenski grob, na Panorami pa je Balduin Saria raziskoval potek rimske ceste.

1938 Balduin Saria je raziskoval potek rimskega vodovoda, ki ga je zgradila legija XIII. Gemina, od Framo do Petovione. Na Zg. Hajdini so našli grobove iz zgodnje antike.

1939 Muzejsko društvo je pridobilo latenske in rimske predmete iz grobišča v Forminu.

1941 Anton Smodič pred vojno nevarnostjo dragocene predmete shrani v zaboj.

Med vojno Muzejsko društvo ni delovalo, vendar se je arheološka aktivnost nadaljevala pod vodstvom Walterja Schmida, Balduina Saria in Rudolfa Brataniča.

1941 Balduin Saria je izkopal med cerkvijo sv. Jurija in gledališčem.

1942 Walter Schmid je izkopal na Sp. Hajdini, na Zupančičevem vrtu in našel temelje zgodnjekrščanske cerkve. Jeseni istega leta je raziskoval tudi na Mariničevem vrtu (material je odpeljal, o izkopavanju pa ni poročila).

1943 Walter Schmid izkopava na Sp. Hajdini, na križišču cest Ptuj, Pragersko, Maribor. Rudolf Bratanič v Ormožu najde halštatsko keramiko, pri gradnji barake blizu okoliške šole na Ptujju pa dva votivna napis.

1944 Bratanič je muzejske predmete skrnil v kripto dominikanskega samostana in jih rešil pred evakuacijo v Murau.

1945 Pri bombardiranju Ptuja je letalska bomba na Panorami odkopala votivni oltar posvečen Jupitru. Rudolf Bratanič je po končani vojni inventariziral vso arheološko zbirko.

Namesto zaključka:

Naslednje leto bo leto, ki se ga bomo v Pokrajinskem muzeju Ptuj spomnili z vsem spoštovanjem. Minilo bo namreč 100 let od ustanovitve Muzejskega društva. Daleč je že 1893., ko so se zbrali zanesenjaki in ljubitelji starin, si napisali statut-pravilnik o delovanju in skušali prepričati drugim muzejem odnašati starine.² Marsikateri predmet pa je končal v zasebni zbirki ali pa je bil zaradi nevednosti razbit in uničen. Takoj po ustanovitvi društva so si člani zadali nalogo postaviti muzej in javnosti prikazati vse bogastvo, ki ga premoreta stari Ptuj in okolica. Organizirali in delno financirali so arheološka izkopavanja z uglednimi arheologi takratnega časa. Preko njih je Ptuj zaslovel kot eno pomembnejših antičnih

mest province Panonije. Najdbe so dopolnjevale poselitveno sliko tega prostora in širile znanje o umetnosti, arhitekturi, religiji, rokodelskih spretnostih in oblikah pokopa pokojnih.

1894. leta je občina dodelila društvu sobo in to je verjetno leto, ko se pojavijo potrebe po prezentaciji že pridobljenih predmetov. Franc Ferik je ponudil svojo zasebno zbirko Muzejskemu društvu s pogojem, da se muzej imenuje po njem. Ker vemo, da je Ferik veliko izkopal na Zg. Hajdini, je društvo to ponudbo z veseljem sprejelo, kljub večkratnim sporom.

Zbirka se je vsako leto dopolnjevala, prostorska stiska je bila velika. Problem sta 1928. leta umno razrešila Mestna občina in župan Brenčič z odkupom dominikanskega samostana.³ Tu so nanovo postavili muzejsko zbirko in po podatkih, dostopnih v Zgodovinskem arhivu Ptuj, velikopotezno pripravili odprtje zbirk. Ti prostori so zadovoljevali potrebe Ferkovega muzeja do 1945. leta, ko pride do drugačne organiziranosti. Muzej postane delovna organizacija z zaposlenimi strokovnimi delavci in tehničnim osebjem. Po vojni se težišče dela prenese iz dominikanskega samostana na grad, arheologija prične padati v anonimnost.⁴ Pojavlja se pa redno na prvih ali zadnjih straneh dnevnega časopisja ob novih odkritjih, brez kasnejše strokovne obdelave.

Lažni standard in gradbena manija posegata v antične kulturne plasti. Arheološka stroka niti organizacijsko niti strokovno ne dohaja zahtev, ki so postavljene prednjo. Arheološki areali, vredni sistematičnega arheološkega raziskovanja, so deležni le arheološkega nadzora, v skrajnem primeru pa zaščitnega izkopavanja v okviru gradbenih norm.⁵

Arheološko gradivo pa se je množilo in se še množi. Vsi programi so se zreducirali na izkopavanja, izdelavo predračunov in pisanja poročil o opravljenem delu, ki dostikrat ne zasluži prehodne ocene. Edini rezultat so unikatni predmeti, ki pa so varno zaklenjeni v predalih in tako skriti strokovni in širši javnosti.

OPOMBE

1. Zgodovino arheološkega raziskovanja na Ptuj je podala Iva Mikl-Curk v Ptujem zborniku ob tisočdevetstoletnici 1969. leta. — 2. Raziskovanja na našem področju je izvajal graški deželni muzej Joanneum po ustanovitvi arheološko epigrafske katedre na Dunaju. Zanj so izkopavali: W. Gurlitt, O. Fischbah in A. Premerstein. — 3. Vsaka asociacija na kasarno Dušana Kvedra je zgolj naključna. — 4. Od 1945 do 1950 so na ptujem gradu in Panorami izkopavali Paola in Josip Korošec ter Josip Klemenc, ki so svoje terensko delo strokovno obdelali. Za njimi je vse ostalo delo opravljeno preveč stihjsko. — 5. Ali ni to naša lažna morala o reševanju arheološkega materiala in arhitekture pred gradbenimi stroji, saj so cela področja že pred tem bila namenjena uničenju?

LITERATURA

Poročila muzejskega društva v Časopisu za zgodovino in narodopisje XVII, 1922. — XXXV, 1939. leta. — M. Abramić, Poetovio, 1925. str. 45-50 s pripadajočo literaturo. — I. Mikl-Curk, Zgodovina arheološkega raziskovanja v Ptuj, Poetovio — Ptuj 69-1969, str. 7-17, s starejšo literaturo. — J. Emeršič, Gradivo za bibliografijo Ptuj in okolice, 1985, str. 54-62. — B. Slapšak, Poročilo o delu PZE za arheologijo pri urejanju depoja v februarju in marcu leta 1981, Arheo 01, 1981, str. 49-51 — A. Klasing, Razna dela v okviru muzejskega društva in muzeja, rokopis v Zgodovinskem arhivu Ptuj — Arhiv muzejskega društva v ZAP, predvsem v skatlah MD 5 in 6

